

ja alkoholismiin, verrattuna sille on helpoiten saatavissa kannatusta eli se on suurin yhteinen nimittäjä traditionaalisten kristittyjen perhearvojen puolustajien kesken globaaleissa taistoissa. Jälkimmäisistä amerikkalaiset äärikonservatiivijärjestöt ovat kiinnostavimpia. Mainittujen lisäksi venäläisiä ja amerikkalaisia yhdistäviä aiheita ovat evoluutioteorian kyseenalaistaminen, kotikoulut ja rokotevastaisuus (vrt. Kristina Stoecklin ja Dmitry Uzlanerin kirja *The Moralists International: Russia in the Global Culture Wars*). Venäjä on tiivistänyt konservatiivirintamaa myös muiden kulttuuri-identiteettien (islam, muut ei-länsimaiset uskonnot) kannattajien parissa. Läntisen arvomaailman kannattajia on arviolta kaksi miljardia, muun maailman asukkaita puolestaan kuutisen miljardia. Tämän lähtötilanteen mainitsi hiljattain myös tasavallan presidentti Sauli Niinistö A-Studio haastattelussa 18.10.2023. Jos lähtötilanne on 1:3, ei venäläisen antigender-lobbauksen ole kovin vaikea perustella hyödyllisyyttään. Rahoitusta löytyy muun muassa valtioapparaatille uskollisten raha- ja *think tank*-miesten Vladimir Jakuninin ja Konstantin Malofejevin pesuloista.

Kirjasta jäin, aluetutkijan pipo päässäni hieräen, kaipaamaan laajempaa perehtyneisyyttä Venäjän yhteiskunnan moniulotteisuuteen.

Konservatiivinen käänne on niin paljon muutakin kuin vuodenvaihteen 2012 tapahtumat ja mielenosoitukset Putinia vastaan (121). Aluetutkimuksella olisi kirkon tutkimukselle annettavaa. Suositeltava perusteos on Markku Kivisen ja Brendan Humphreysin toimittama *Russian Modernization, A New Paradigm* (2021), erityisesti sen viides luku, joka niveltää yhteen anomian, desekularisaation ja konservatiivisen käänteen komponentit.

Taistelu Ukrainan sieluista on ydinkysymys *Putinin alttaripojalle*, niin kirjassa kuin Moskovan patriarkka Kirillille, johon luonnehdinta viittaa. On vaikea olla eri mieltä siitä, että hyökkäyssota pakotti sitä ennen varsin arvokonservatiivisen Ukrainan kirkollisen johdon tekemään syvällistä, myös arvopohjaista pesäeroa Moskovaan. Jälkimmäisen johdolla ei ollut estoja pommittaa esimerkiksi omaan jurisdiktioonsa kuuluvaa Odessan katedraalia raunioksi viime heinäkuussa, kaiken muun terrorin ohessa. Sitten kun aseet joskus vaikenevat, sitten kun veren ja rahan vuodatusta säätelevät hanat sulkeutuvat, on edessä toisenlaiset keskustelut.

Elina Kahla
Helsingin yliopisto

Harmaan kaksikymmentä sävyä

Andrei Kurkov: *Harmaat mehiläiset*. Suomentanut Arja Pikkupeura. Helsinki: Otava, 2023. 356 s. ISBN 978-951-1-46481-5.

”Maailma tuntuukin toden totta laajalti unohtaneen Ukrainan ja sen sodan, niin kuin se aina unohtaa ’hiljaiset’ päättymättömät konfliktit.” (5)

Sitaatti on ukrainalaiskirjailija Andrei Kurkovin esipuheesta alkuaan vuonna 2018 ilmestyneen romaaniinsa englanninkieliseen laitokseen. Nyt ilmestyneen suomennoksen lukijan silmissä väittämä vaikuttaa vanhentuneen, mutta toimii muistutuksena globaalin mielenkiinnon häilyvyydestä. Lisäksi se korostaa sitä, että unohdetun rintaman rajamaille sijoittuvaa kirjaa lukee vuonna 2023 väistämättä eri tavoin kuin sen alun perin ilmestyessä.

Venäjäksi kirjoitettava Andrei Kurkov (s. 1961) on yksi Ukrainan suosituimmista nykykirjailijoista. Tuotteliaan kirjailijan teoksista on aiemmin käännetty suomeksi vain yksi, *Kuolema*

ja pingviini (Otava 2006, suom. Eero Balk). Nyt suomennettu *Harmaat mehiläiset* kertoo Donbasin harmaalle vyöhykkeelle separatistien ja Ukrainan armeijan linjojen väliin jääneen Sergei Sergeitšin – tuttavallisesti pelkkä Sergeitš – elämästä kolme vuotta sodan alkamisen jälkeen. Pikku Starhorodivkan kylän asukkaat ovat pommien putoamisen jälkeen paenneet kuka minnekin. Päähenkilön seuraksi kylään on jäänyt vain viereisellä kadulla asuva vanha lapsuuden vihamies Paška, josta erimielisyyksistä huolimatta kehkeytyy hänen tärkein ystävänsä.

Työkyvyttömyyseläkkeelle jääneen entisen hiilikaivosten turvatarkastajan ja nykyisen mehiläishoitajan Sergeitšin mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea hänen mehiläisiinsä. Sodan häly on muuttunut osaksi arkista äänimaisemaa. Ilman sähköjä uutisipimennossa elänyt mies ei ole poliittisia kysymyksiä juuri pohtinut: ”Sota oli herättänyt hänessä jonkinlaisia hämmennystä ja tehnyt hänet yllättäen välinpitämättömäksi

kaikkea ympärillä olevaa kohtaan. Kaikki tunteet tuntuivat kadonneen, paitsi yksi, vastuuntunto. Tämä tunne saattoi saada hänet levottomaksi mihin vuorokaudenaikaan tahansa, ja se kohdistui ainoastaan hänen mehiläisiinsä.” (11.) Sotaa enemmän Sergeitš pohdiskelee uuden sodanaikaisen todellisuuden suhdetta aikaisempaan elämäänsä ja uutta arkista todellisuuttaan.

Vastuuntunnon ja välinpitämättömyyden ristipaineessa aiempi usein voittaa, ja saadakseen yönsä nukuksi Sergeitšin on tehtävä jotain vapautuakseen levottomuudestaan. Eri näisten sattumusten pakottamana tunne vaikuttaa laajenevan ulottumaan muihinkin kuin mehiläisiin. Sodan osapuolten (”ukrien” ja ”meikäläisten”, niin kuin Paška heitä kutsuu) välillä hän ei kuitenkaan suoraan asetu kummallekaan puolelle. Jälkimmäisiä kohtaan hän tuntee epäluuloisuutta, edellisiin suhdetta taas määrittää eräänlainen ulkopuolisuuden tunne. Sergeitšin ulkopuolisuus tuntuu kietoutuvan hänen rooliinsa venäjänkielisenä ukrainalaisena. Aihe on kiinnostanut yleisemminkin Kurkovia, joka on puhunut venäjän kielestä yhtenä sodan keskeisistä uhreista. Venäläiseksi tai ”donbasi-laiseksi” Sergeitš ei itseään koe, mutta toisaalta hän ei ole ”yhtä mieltä passinsa kanssa”, kuten käy ilmi keskustelussa vierailulle ilmestyvän ukrainalaissoitilas Petron kanssa: ”No minulla lukee passissa Serhi Serhijovytš, mutta elämässä olen Sergei Sergeitš. On siinä eroa!” (41). Kun Petro kertoo, että Ukrainassa vaihdetaan katujen ja kaupunkien nimiä, päättää Sergeitš tästä innoittuneena eräänä yönä vaihtaa päittäin Pikku Starhorodivkan kahden kadun nimet: operaation jälkeen hänen kotikatunsa on Ševtšenkon katu ja Paškan uusi osoite löytyy Leninin kadulta, mikä heijastelee paremmin heidän eri suuntiin liikkuvia sympatioitaan.

Sergeitšin kokemus ulkopuolisuus konkretisoi-tuu etenkin myöhemmin, kun hän päättää viedä mehiläisensä turvaan rauhallisemmille seuduille Ukrainan puolelle. Sergeitšin Ladan rekisterikilvestä näkee, että hän tulee Donetskien alueelta, mikä aiheuttaa ihmisissä epäluuloisuutta ja lopulta suoranaista vihamielisyyttäkin: ”No mikset sä pysynyt siellä kotipuolella, Donetskissa? Mitä sä tänne tuppasit? – En minä Donetskista ole, Sergeitš vastasi. – Olen harmaalta vyöhyk-keeltä.” (223.)

Sergeitšin matka jatkuu Krimille, minne hänet ajaa muisto taanoin mehiläishoitajien kongressissa tavatun Krimin tataari Ahtemin esittämästä kutsusta. Tataareilla on uuden venäläisvallan alla vaikeaa, eikä Sergeitšin veljeilyä heidän kanssaan katsota hyvällä. Välinpitämätön puolueettomuuskin on jälleen koetuksella: ”Minä kun en tunne historiaa, Sergeitš sanoi olkapäitään kohauttaen. – Kaikenlaista on voinut käydä. – Niin se on mennyt kuin Putin sanoi, nainen toisti. – Putin ei valehtele!” (350.)

Harmaus, mehiläiset ja kerrontaa rytmittävät Sergeitšin unet toimivat romaanin johtomotiiveina, jotka punoutuvat yhteen painajaisessa harmaista, ihmisen kokoisista maastopukuisista mehiläisistä. Harmaa on vyöhyke, jolla Sergeitš asuu, mutta se epäilemättä rinnastuu myös moraaliseen harmaaseen alueeseen. Myös Paškan käyttämä lempinimi Sergeitšille itselleen on *Seryi*, harmaa. Kun ukrainalaissoitilas Petro päivittelee Pikku Starhorodivkan harmautta, vastaa Sergeitš ihmeissään: ”Kyllä harmaakin voi olla räväkkää! Mikä harmauden asiantuntija sinä olet! Minä pystyn nimeämään kaksikymmentä harmaasävyä.” (89) Mehiläiset ja niiden elämän luonnollinen järjestys taas näyttäytyvät Sergeitšille usein ihanteellisissa valossa ihmiseen verrattuna. Mutta kun Krimillä FSB:n tutkimuksia varten takavarikoiman pesälaatikon mehiläiset alkavat muuttua harmaiksi, tulevat toisten torjumiksi ja tyrkitään ulos pesästä, on Sergeitškin ymmällään: ”Mitä te nyt noin, ihan kuin ihmiset?” (380)

Lyhyistä luvuista koostuvaa romaania lukee lennokkaasti. Mukana kulkee myös ripaus mustaa huumoria. Kerronta on vahvasti fokalisoitu sympaattisen mutta koruttoman päähenkilön kautta, joten jää pitkälti lukijan omalle vastuulle kehitellä pitemmälle niitä ajatuksia, joita Sergeitš ei halua tai osaa käsitellä itse. Niin kuin Kurkov kirjoittaa esipuheessa, romaanin keskiössä ovat sodan ja sotasankarien sijaan tavalliset ihmiset ja se, ”kuinka sodasta tulee arkipäivää, kuinka ihmiset yrittävät olla huomaamatta sitä ja opetella elämään sen kanssa niin kuin se olisi öykkäröivä juoppo naapuri” (6). Lopussa Sergeitš suuntaa kotiin, missä häntä odottaa ainakin Paška. Mutta entä apaattinen välinpitämättömyys?

Juuso Kortelainen